

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

ГРИНИК ЛІЛІЯ ІГОРІВНА

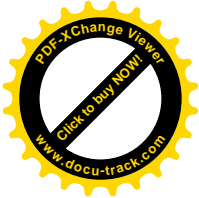
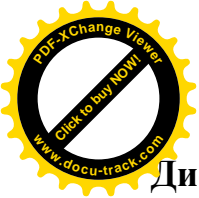
УДК 347.457

ЗМІНА ТА РОЗІРВАННЯ КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ

Спеціальність 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес;
сімейне право; міжнародне приватне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 2017

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, доцент
ДІКОВСЬКА Ірина Андріївна
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри цивільного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України
ПОГРІБНИЙ Сергій Олексійович
Приморський районний суд м. Одеси,
заступник голови суду;

кандидат юридичних наук, доцент
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана,
МАЙДАНИК Наталія Іванівна
доцент кафедри цивільного та трудового права

Захист відбудеться «05» жовтня 2017 р. о 10:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.06 при Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 202.

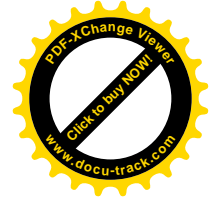
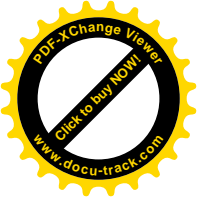
З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий «04» вересня 2017 року.

В.о вченого секретаря

спеціалізованої вченої ради

Т.В. Боднар

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У сучасних ринкових умовах належного правового регулювання потребує ринок фінансових послуг, одним з традиційних складових якого є інститут кредитування. За допомогою цього інституту учасники цивільних правовідносин здійснюють доступ до потрібних їм грошових ресурсів. Як фізичні особи, у тому числі суб'єкти підприємницької діяльності, так і юридичні особи, за допомогою інституту кредитування мають реальну можливість отримати кошти для задоволення своїх потреб. Саме кредитний договір є договірною формою втілення фінансово-кредитних механізмів.

Останніми роками стрімко зростає кількість договірних зв'язків в економічному середовищі України та міжнародній торгівлі, що пов'язано із запровадженням нових принципів цивільного права, розвитком різноманітних договірних форм та конструкцій, укладанням як поіменованих, так і непоіменованих цивільно-правових договорів. Тому важливим є дослідження, формулювання і застосування нових підходів до цивільно-правового регулювання інституту договору взагалі, та, зокрема, кредитного договору, процедури його укладання, зміни і розірвання.

Інститут кредитування набув значного поширення у сучасних ринкових умовах. Практика свідчить про укладання кредитних договорів як в національній, так і іноземній валюті. Кредитний договір слугує підставою виникнення кредитних відносин між кредитором та позичальником. Так як сторони, відповідно до ст. 6 Цивільного кодексу України (*далі – ЦК України*) є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, то вони так само вільні за взаємною згодою змінити чи розірвати кредитний договір, якщо звісно законодавством не передбачені обмеження чи заборона такої зміни чи розірвання.

Враховуючи окремі проблеми, які виникають у зв'язку із правовим регулюванням кредитних договорів, кредитні правовідносини є предметом доктринальних досліджень вчених-правників. Це пояснюється тим, що кредитний договір є підставою виникнення кредитних правовідносин, та його укладення породжує виникнення прав та обов'язків кредитора та боржника. Часто, виконання належним чином умов кредитного договору стає неможливим у зв'язку з різними об'єктивними обставинами, і виникає необхідність внесення змін до кредитного договору чи його розірвання. Тому актуальним є питання визначення підстав для зміни та розірвання кредитного договору, умов, за яких можливо змінити чи розірвати чинний кредитний договір, і не виконувати тих обов'язків, які з нього виникли, а також дослідити правові наслідки, які можуть настати в результаті таких дій.

Дослідженню проблематики укладення, зміни, припинення цивільно-правових договорів приділяли частково свою увагу в наукових розробках С.С. Алексєєв, М.В. Андріанов, С.М. Андросов, І.А. Безклубий, О.А. Беляневич, А.М.Блащук, О.С. Бородовський, М.І. Брагінський, Т.В.Боднар, В.В. Вітрянський, О.В. Дзера, І.А. Діковська, А.С. Довгерт, З.М. Заменгоф, О.С. Іоффе, К.Д. Кавелін, О.О. Кот,

В.М. Корецький, О.О. Красавчиков, М.І. Кулагін, Н.С. Кузнєцова, С.М. Ле
В.В. Луць, Р.А. Майданик, Н.І. Майданик, О.І. Міхно, В.Г. Олюха, Л.П.Оплачко,
С.О. Погрібний, І.О.Покровський, Р.Б. Прилуцький, Н.М. Процьків, В.М. Коссак,
З.В. Ромовська, Я.М. Романюк, М.М. Сібільов, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов,
Р.О. Халфіна, Я.М. Шевченко, Г.Ф. Шершеневич, С.І. Шимон та інші.

У 2005 році була захищена кандидатська дисертація С.О. Бородовського на тему «Укладення, зміна та розірвання договору у цивільному праві України», у 2006 році А.М. Блащук захистив кандидатську дисертацію на тему «Припинення договірних зобов'язань у цивільному праві України», де торкнувся питання підстав припинення та правових наслідків припинення договірних зобов'язань. Що стосується порядку укладення, зміни та розірвання кредитного договору, то частково питання щодо форми та порядку укладення кредитного договору, а також виконання та правових наслідків порушення умов кредитного договору, досліджувала у науковій праці С.М. Лепех «Кредитний договір» (2003 р.). Питання зміни та припинення цивільного правовідношення досліджував І.О. Ромащенко («Зміна та припинення цивільного правовідношення як способи захисту цивільних прав» (2016 р.)). Питання про зміну договору в зв'язку з обставинами, що істотно змінилися, в різний час досліджувалося в цивілістичній літературі. Зокрема, даному питанню приділяли увагу М.М. Агарков, М.І. Брагінський, Т.В. Боднар, В.С. Мілаш та інші. Проаналізувавши норми ЦК України, можна сказати, що законодавець доволі стримано ставиться до закріплення на законодавчому рівні підстав для зміни договорів окремих видів, що являється логічним наслідком принципу свободи договору, закріпленого у ст. 627 ЦК України. Сторони, як правило, самостійно, за взаємною згодою, без судового втручання, можуть внести будь-які зміни до договору, враховуючи імперативні приписи закону, якщо такі передбачені. Всі вище перелічені обставини потребують комплексного наукового дослідження проблем зміни та розірвання кредитного договору, що і обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

На сьогодні відсутня наукова праця, яка б була присвячена саме зміні та розірванню кредитного договору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційної роботи затверджена на засіданні Вченої ради юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 4 від 22 грудня 2014 р). Уточнену редакцію теми дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 21 вересня 2015 р.). Дисертаційне дослідження виконувалося відповідно до державних бюджетних науково-дослідних тем «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний та практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01, номер державної реєстрації 0111U008337), яка досліджувалася на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка з 1 січня 2011 р. по 31 грудня 2015 р. і «Теорія та практика адаптації законодавства України до законодавства ЄС» (№ 16 БФ 042-01), яка досліджується на юридичному факультеті Київського національного університету імені Тараса Шевченка у період 2016-2018 років.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у виявленні вирішенні загальнотеоретичних і практичних проблем зміни та розірвання кредитного договору, визначенні підстав зміни та розірвання кредитного договору, узагальненні правових наслідків, які виникають при зміні та розірванні кредитного договору, а також у формуванні власних наукових та практичних висновків у процесі поглибленого цивільно-правового аналізу поняття зміни та розірвання кредитного договору.

Відповідно до поставленої мети були сформульовані наступні завдання:

- визначити поняття «кредитний договір» та його види;
- розкрити зміст кредитного договору;
- виявити місце кредитного договору в системі поіменованих договорів та джерела правового регулювання кредитних відносин;
- з'ясувати поняття «зміна кредитного договору» та «розірвання кредитного договору»;
- розкрити специфіку правового регулювання підстав зміни та розірвання кредитного договору;
- визначити зміст істотних обставин в контексті зміни умов кредитного договору;
- виявити правові наслідки зміни та розірвання кредитного договору;
- узагальнити практику розгляду спорів, пов'язаних із зміною та розірванням кредитних договорів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані із зміною та розірванням кредитного договору.

Предметом дослідження є наукові погляди, ідеї, концепції, тенденції, закономірності розвитку відносин, які виникають при зміні та розірванні кредитного договору, а також система норм чинного законодавства України, відповідні положення законодавства інших країн, доктринальні погляди вітчизняних та зарубіжних вчених, судова практика, які визначають особливості зміни та розірвання кредитного договору, та аналіз правових наслідків таких дій.

Методи дослідження. Відповідно до мети та задач, з урахуванням об'єкта та предмета дослідження, були використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання: діалектичний, історичний, порівняльно-правовий, системно-структурний, формально-логічний, моделювання та ряд інших.

Зокрема, за допомогою діалектичного та історичного методів дослідженні поняття: кредит, кредитний договір, зміст кредитного договору, джерела правового регулювання кредитних відносин, зміна кредитного договору, розірвання кредитного договору та підходи до розуміння істотних умов кредитного договору. Метод історичного аналізу застосований під час дослідження поняття та джерел регулювання кредитних відносин у розрізі різних історичних епох. Формально-логічний та системно-структурний методи було використано для дослідження сучасних концептуальних підходів до визначення та класифікації кредитних договорів, підстав для зміни та розірвання кредитного договору та правових наслідків, які настають в результаті таких дій, співвідношення кредитного договору із суміжними правовими конструкціями. Порівняльно-правовий метод був використаний для порівняння різних підходів до регулювання

кредитного договору як правовідношення та юридичного факту, розуміння «кредиту» в юридичному сенсі, визначення «кредитних відносин», порівняння кредитного договору із договором позики, договором фінансового лізингу та визначенні місця кредитного договору в системі поіменованих договорів. Метод моделювання використовується при формуванні теоретичних та практичних рекомендацій і пропозицій.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що дисертація є першим самостійним, завершеним дослідженням у вітчизняній доктрині цивільного права зміни та розірвання кредитного договору, а також питань, пов'язаних із здійсненням, реалізацією та захистом прав суб'єктів кредитних правовідносин, визначенням правових підстав зміни та розірвання кредитного договору та аналізі правових наслідків таких дій.

У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд наукових положень і висновків, найбільш важливими з яких є такі:

Вперше:

- обґрунтовано поняття зміни кредитного договору як послідовність дій сторін кредитного договору, спрямованих на часткове припинення дії умов кредитного договору чи встановлення умов, відмінних від первісних, щодо предмету, строків, розміру та порядку сплати процентів за надання грошових коштів (кредиту) та інших, яка здійснюється в порядку, погодженому кредитодавцем та позичальником при укладенні кредитного договору, та/або в порядку, передбаченому чинним законодавством.

- обґрунтовано поняття розірвання кредитного договору як визначену в договірному порядку, погодженому сторонами кредитного договору при його укладенні, та/або в порядку, передбаченому чинним законодавством, послідовність дій кредитодавця та позичальника, направлених на повне припинення дії умов укладеного між ними кредитного договору.

- обґрунтовано, що зміна умов кредитного зобов'язання може мати місце в таких випадках: 1) вчинення односторонніх дій сторони кредитного договору, які передбачені законом чи договором, та направлені на зміну такого кредитного договору, за умов, коли не потрібно згоди іншої сторони; 2) за ініціативою однієї чи обох сторін кредитного договору в судовому порядку з вимогою про зміну договору; 3) у результаті домовленості сторін про двосторонню погоджену зміну кредитного договору.

- визначені наступні наслідки зміни кредитного договору: 1) зміна умов кредитного зобов'язання, закріплення нової редакції кредитного договору, який починає діяти на інших умовах за домовленістю обох сторін (кредитодавця і позичальника); 2) відшкодування збитків, заподіяних однією стороною кредитного договору іншій внаслідок вчинення односторонніх дій, які передбачені законом або договором, та направлені на зміну такого кредитного договору, для вчинення яких не потрібно згоди іншої сторони, або заподіяних у зв'язку з істотним порушенням договору однією із сторін; 3) повернення виконаного сторонами кредитного договору за зобов'язаннями до моменту зміни кредитного договору, якщо інше не встановлено законом чи договором.

- визначені наслідки розірвання кредитного договору: 1) припинення кредитного зобов'язання; 2) відшкодування збитків, заподіяних однією стороною кредитного договору іншій внаслідок вчинення односторонніх дій, які передбачені законом або договором, та направлені на розірвання такого кредитного договору, для вчинення яких не потрібно згоди іншої сторони, або заподіяних у зв'язку з істотним порушенням договору однією із сторін; 3) повернення того, що було виконане сторонами кредитного договору за зобов'язаннями до моменту розірвання кредитного договору, якщо інше не встановлено законом чи договором.

- визначено співвідношення понять «розірвання кредитного договору» та «припинення кредитного зобов'язання». Розірвання договору не тягне негайного припинення кредитного зобов'язання, але припиняє дію договору на майбутнє, не скасовуючи факт укладення та його дії включно до моменту розірвання, залишаючи чинними окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачених для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору, з огляду на характер цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання.

Удосконалено:

- положення про зміст кредитного договору, який складають умови щодо предмету кредитного договору (розміру грошових коштів), умови, які є обов'язковими для даного виду договору відповідно до чинного законодавства, зокрема, умови щодо строків повернення кредиту, розміру і порядку сплати процентів, та всі інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї сторони було досягнуто згоди при укладанні кредитного договору, та які не суперечать вимогам чинного законодавства (наприклад, цільове використання кредиту, що надається кредитором позичальнику, види забезпечення зобов'язань позичальника, санкції для сторін у разі порушення чи неналежного виконання умов кредитного договору тощо).

- класифікацію способів зміни та розірвання кредитного договору на: 1) позасудовий (згода сторін; одностороння відмова від кредитного договору, якщо таке право вставлено договором або законом) та 2) судовий (зміна та розірвання договору за рішенням суду на вимогу однієї із сторін у разі: а) істотного порушення договору другою стороною; б) у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору, за згодою сторін, якщо інше не встановлено договором чи не впливає із суті зобов'язання або за вимогою заінтересованої сторони за наявності одночасно умов, передбачених в ч. 2 ст. 652 ЦК України).

- визначення поняття кредитного договору як юридичного факту, у формі домовленості двох сторін (з одного боку - банк або інша фінансова установа, з іншого - клієнт), спрямованої на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків, якою визначено взаємні права та обов'язки між сторонами, які його уклали у тому числі щодо надання грошових коштів (кредиту) кредитором позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених у договорі, і з повернення кредиту та сплати процентів за користування відповідними коштами, а також інші умови, з яких сторони досягли взаємної згоди, та які не суперечать чинному законодавству.

- розуміння «кредиту» в юридичному сенсі не лише як грошові кошти речі, які визначаються родовими ознаками, передані чи призначені до передачі в процесі кредитування від однієї сторони (кредитодавця) до іншої сторони (позичальника) у розмірі та на умовах, встановлених відповідним кредитним договором, а і саму дію (процес) такої передачі. Тобто, поняття «кредит» слід розглядати комплексно, з усіма його особливостями та специфічними рисами як економіко-правової категорії.

- визначення кредитних правовідносин як врегульованих нормами права суспільних відносин, які за своїм характером є самостійними та виникають на підставі кредитного договору між учасниками майнового обороту (з однієї сторони кредитодавцем, яким є банк або інша фінансова установа, та позичальником (фізичною або юридичною особою), з приводу надання грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками (при комерційному кредиті) на певний строк або з відстрочкою здійснення платежу.

- положення про те, що кредитний договір є різновидом договору позики, який за ознаками відрізняється від договору позики. До них можна віднести наступні: 1) за колом суб'єктів (позика може надаватися будь-якими особами, якщо вона надається за рахунок власних коштів, кредит - тільки банками та/або іншими фінансовими установами, які мають ліцензію на здійснення такої діяльності відповідно до норм чинного законодавства (наприклад, кредитними спілками, комерційними банками), 2) за колом об'єктів (позика - речі, визначені родовими ознаками; кредит - гроші, за винятком комерційного кредиту, об'єктом якого будуть грошові кошти або речі, визначені родовими ознаками); 3) за умовами надання коштів та речей (позика може бути відсотковою або безвідсотковою; кредит - завжди передбачає нарахування відсотків); 4) за статусом наданих коштів.

- розуміння кредитного договору як консенсуального, двосторонньо зобов'язуючого, коли обидві сторони наділені правами та обов'язками, оплатного, каузального, оскільки умовою дійсності відповідного правочину є мета його укладення, як правочину, що має самостійний, а не акцесорний характер, оскільки його чинність не залежить від дійсності інших правочинів.

- висновок щодо розмежування понять «форма» та «вид» кредиту. Зокрема, встановлено, що поняття «форма» є ширшим, ніж поняття «вид» кредиту. Коли мова йде про «форму» кредиту, враховуються зовнішні класифікаційні ознаки, натомість категорія «вид» кредиту відбиває його внутрішню структуру.

Дістали подальшого розвитку:

- положення про співвідношення кредитного договору із договором фінансового лізингу, зокрема, твердження про те, що хоч вони мають схожі риси, але різну правову природу та відмінні правові наслідки при укладанні таких договорів, відрізняється і коло об'єктів правовідносин, різний правовий титул таких об'єктів, відмінний суб'єктний склад та інші ознаки, які не виключають висновок про договір фінансового лізингу як одну із форм кредитного договору.

- положення про співвідношення «кредитного договору» із суміжними правовими конструкціями, такими як «кредит», «кредитування», «кредитна операція», «кредитна діяльність», «кредитні відносини», «кредитні кошти».

- класифікація кредитних договорів за організаційно-економічними організаційно-правовими ознаками. Доречно вести мову про види кредиту, які повинні входити до однієї з двох форм кредиту (товарної та грошової).

- положення про необхідність розмежування таких понять як «предмет кредитного договору» та «предмет кредитного зобов'язання», а також «об'єкт» та «предмет» самого кредитного зобов'язання, обґрунтовано висновок про те, що юридичним об'єктом кредитного договору як зобов'язального правовідношення будуть дії сторін (відповідно кредитодавця - по наданню грошових коштів позичальнику, і позичальника – по поверненню грошових коштів кредитодавцю та сплаті за користування ними процентів), а матеріальним об'єктом – грошові кошти, в разі надання комерційного кредиту, грошові кошти або речі, визначені родовими ознаками, наприклад, аванс. Матеріальний об'єкт кредитного зобов'язання «переноситься» в предмет кредитного договору як юридичного факту. Тому предметом кредитного договору є саме грошові кошти.

- твердження, що одностороння відмова від кредитного договору можлива частково або в повному обсязі, якщо інше не встановлено кредитним договором або законом та у випадку порушення зобов'язання (договору) другою стороною, якщо таке право передбачено кредитним договором чи законом. Відмова однієї із сторін від виконання умов кредитного договору може бути кваліфікована як безпідставна, коли порушення іншою стороною умов договору відсутнє. У такому випадку інша сторона має право на звернення до суду для захисту своїх прав та інтересів.

- положення про те, що перехід прав кредитора за кредитним договором є зміною зобов'язання, при якій змінюється активний суб'єкт зобов'язання новим кредитором, до якого переходять права первісного кредитора (цесія). Має місце правонаступництво (універсальне - реорганізація юридичної особи чи спадкування; сингулярне – уступка права вимоги, суброгація). У випадку з кредитодавцем за кредитним договором можна говорити про заміну первісного банку у разі його реорганізації новим банком – правонаступником, до якого переходять права та обов'язки первісного кредитора. За таких умов кредитне зобов'язання зберігається, і заміна кредитора відбудеться «всередині» зобов'язання.

- положення про те, що істотність порушення кредитного договору як підстава для зміни чи розірвання встановлюється судом на основі дослідження фактичних даних через оціночну категорію «значної міри», тобто, позбавлення того, на що сторона кредитного договору розраховувала при укладенні такого договору. Значна міра такого позбавлення має бути виражена виключно об'єктивними обставинами, оцінку яким надає суд при розгляді такої категорії справ. Об'єктивні обставини на практиці можуть проявлятися через невиконання зобов'язань за договором. Зокрема, що стосується кредитного договору, такою об'єктивною обставиною може бути відмова банку у видачі грошових коштів (кредиту) за кредитним договором.

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони можуть бути використані:

1) у законодавчій діяльності – для подальшого удосконалення цивільного законодавства щодо визначення поняття «кредитного договору», «зміни кредитного договору», «розірвання кредитного договору», «кредитних відносин», уточнення

положень, які стосуються підстав та правових наслідків зміни і розірвання кредитного договору;

2) у практичній діяльності суб'єктів кредитних правовідносин – при зміні та розірванні кредитних договорів;

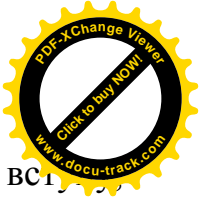
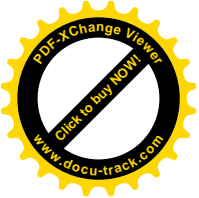
3) у науково-дослідницькій діяльності – для наступних досліджень проблем цивільно-правового характеру, які виникають при реалізації права особи внести зміни у існуючий кредитний договір чи з об'єктивних підстав достроково його розірвати, для подальшого наукового дослідження проблем, пов'язаних із вчиненням таких дій суб'єктами кредитних правовідносин.

4) у навчальному процесі – під час викладання навчальних дисциплін «Цивільне право» та «Договірне право».

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею. Сформульовані в ній теоретичні положення і висновки, пропозиції та рекомендації обґрунтовано на основі результатів особистого вивчення та аналізу наукових та нормативних джерел, узагальнення практики їх застосування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення, оцінки, висновки, пропозиції та рекомендації, які містяться в дисертації, були заслухані та обговорені на засіданні кафедри цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Результати дослідження оприлюднені в доповідях дисертанта на міжнародних і всеукраїнських конференціях, форумах та семінарах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (22 травня 2015 р., м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні» (9 – 10 жовтня 2015 р., м. Херсон); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права та правова держава» (16-17 жовтня 2015 р., м. Ужгород); Міжнародної науково-практичної конференції «Матвєєвські читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях» (20 листопада 2015 р., м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (19-20 лютого 2016 р., м. Ужгород); VI Міжнародному цивілістичному форумі «Приватне право України і Європейська інтеграція: тенденції та перспективи» (14-15 квітня 2016 р., м. Київ); VI Всеукраїнській науковій конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції» (1 квітня 2016 р., м. Харків); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання державотворення в Україні» (20 травня 2016 р., м. Київ); Постійно діючому науковому семінарі «Сучасні виклики українського права в контексті європейської інтеграції» (29 квітня 2016 р., м. Київ).

Публікації. Основні результати дисертації викладено автором у 16 наукових працях, зокрема, у 6 статтях, опублікованих у вітчизняних фахових виданнях, 2 з яких внесено до Міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International» (Польща) та Міжнародної наукометричної бази даних HeinOnline (США), 1 з яких у електронному науково-практичному фаховому виданні, внесеному до Міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International» (Польща) та Міжнародної наукометричної бази даних HeinOnline (США), та 1 у науковому виданні іноземної держави, а також у 9 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації, вступу, 3 розділів, які включають 10 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатку 1. Повний обсяг дисертації складає 240 сторінок, з них 197 сторінок основного тексту, 11 сторінок анотації українською та англійською мовами. Список використаних джерел налічує 278 найменувань і викладено на 28 сторінках. Додаток 1 викладений на 3 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** розкривається та обґрунтовується актуальність обраної теми дослідження, зазначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначаються його об'єкт та предмет, методологічна основа, мета і завдання дослідження, формулюються основні положення, що відображають наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, особистий внесок здобувача, апробацію результатів дисертації, а також відомості про публікації автора за темою дисертації.

Розділ 1. «Загальна характеристика кредитного договору» складається із 4-х підрозділів, у яких здійснюється аналіз літературних джерел щодо визначення поняття та видів кредитного договору, досліджується зміст кредитного договору, місце кредитного договору в системі поіменованих договорів та джерела регулювання кредитних відносин. За підсумками дисертантом зроблено висновок про те, що комплексного доктринального дослідження саме зміни та розірвання кредитного договору в Україні не проводилось, що дозволяє стверджувати про необхідність проведення такої роботи.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та види кредитного договору»* аналізуються наукові праці цивілістів, які висвітлюють теоретичні підходи до визначення поняття та правової природи кредитного договору, виділення властивих йому ознак, співвідношення кредитного договору з суміжними правовими категоріями (наприклад, такими як «кредит», «кредитування», «кредитна операція», «кредитна діяльність», «кредитні відносини», «кредитні кошти» тощо), визначення місця кредитного договору в договірному цивільному праві України.

Досліджено класифікацію кредитів за різними критеріями. Проведено аналіз співвідношення «форми» та «виду» кредиту. Зокрема, на сучасному етапі розрізняють товарну і грошову форму кредиту (в залежності від об'єкту кредитування), а також різноманітні види кредиту в залежності від суб'єктів кредитних відносин: комерційний, банківський, державний, міжнародний, споживчий. В залежності від періоду користування кредити поділяються на короткострокові (до одного року), середньострокові (від одного року до трьох років) і довгострокові (понад трьох років) тощо.

У *підрозділі 1.2 «Зміст кредитного договору»* автором проаналізовано теоретичні підходи до визначення змісту цивільно-правового договору, та визначено зміст кредитного договору, зокрема.

Узагальнюючи наукові погляди та норми чинного законодавства з досліджуваного питання, автором обґрунтовується за можливе визначити зміст кредитного договору як сукупність умов, які сторони (кредитодавець та

позичальник) погодили при укладенні кредитного договору, серед яких можна виділити три групи: 1 - умови щодо предмету кредитного договору (розміру грошових коштів) як істотна умова будь-якого договору, а не лише кредитного; 2- умови, які є обов'язковими для даного виду договору відповідно до чинного законодавства (умови щодо порядку надання та строків повернення кредиту, розміру і порядку сплати процентів), саме як істотні умови кредитного договору; 3 - та всі інші умови, щодо яких за заявою хоча б однієї сторони було досягнуто згоди при укладанні кредитного договору, та які не суперечать вимогам чинного законодавства (наприклад, цільове використання кредиту, що надається кредитором позичальнику, види забезпечення зобов'язань позичальника, санкції для сторін у разі порушення чи неналежного виконання умов кредитного договору тощо).

Підрозділ 1.3 «Місце кредитного договору в системі поіменованих договорів». Автором окрема увага приділяється співвідношенню кредитного договору з договором позики та договором фінансового лізингу. Обґрунтовано підхід, що хоч кредитний договір і договір фінансового лізингу мають схожі особливості, але їх правова природа зовсім різна, а також різні правові наслідки впливають при укладанні таких договорів. На основі доктринальних джерел та чинного законодавства проведено співвідношення кредитного договору із договором факторингу. Зроблено висновок, що кредитний договір та договір факторингу є різними правовими конструкціями, хоча їхня правова природа в певній мірі схожа, що і спричиняє деякі практичні проблеми. На відміну від кредитного договору, який є консенсуальним, договір факторингу може визнаватися як реальним (коли фактор передає клієнтові грошові кошти), так і консенсуальним (якщо фактор зобов'язується передати грошові кошти у розпорядження клієнта). Обидва договори є оплатними. Двосторонньо зобов'язуючий характер як кредитного договору, так і договору факторингу, означає, що кожна зі сторін має права та обов'язки, що кореспондують один одному. І фактор, і клієнт у факторинговому договорі, та кредитор і позичальник, зазвичай мають щодо кожного з них права та обов'язки. Також проведено аналіз співвідношення кредитного договору та договору форфейтингу.

Підрозділ 1.4 «Джерела регулювання кредитних відносин» На основі загальнотеоретичних визначень відповідних понять проведено аналіз міжнародних та національних нормативно-правових актів, які мають відношення до врегулювання кредитних відносин. На думку автора, доцільно розглядати кредитні правовідносини у цивільному праві у вузькому розумінні, а саме, як врегульовані нормами права суспільні відносини, які за своїм характером є самостійними, та виникають на підставі кредитного договору між учасниками майнового обороту (з однієї сторони кредитором, яким є банк або інша фінансова установа, та позичальником (фізичною або юридичною особою), з приводу надання грошових коштів або речей, які визначаються родовими ознаками (при комерційному кредиті) на певний строк або з відстрочкою здійснення платежу. Систему джерел, які регулюють кредитні відносини, складають: Конституція України, кодифіковані нормативно-правові акти, закони України, міжнародні документи, звичаї, судова практика та безліч локальних нормативно-правових актів, які приймаються майже не щодня банками, іншими

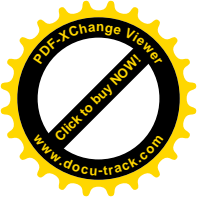
фінансово-кредитними установами. Важливим є те, що такі підзаконні нормативні правові акти не можуть суперечити Конституції України та чинним законам.

Розділ 2. «Підстави зміни та розірвання кредитного договору» складається із 3-х підрозділів, присвячених дослідженню підстав зміни та розірвання кредитного договору, зокрема, згоді сторін, односторонній відмові, порушенню зобов'язання та визначенню істотної зміни обставин як підстави для зміни та розірвання кредитного договору.

Підрозділ 2.1 «Згода сторін, одностороння відмова». Оскільки, відповідно до ст. 6 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору, то вони так само вільні за взаємною згодою змінити чи розірвати кредитний договір, якщо звісно законодавством не передбачені обмеження чи заборона такої зміни чи розірвання. При цьому важливо зберегти баланс між принципом свободи договору та стабільністю цивільного обороту.

Дисертантом проведений аналіз проблем односторонньої відмови від кредитного договору. Так як кредитний договір є двостороннім правочином (відповідно до ч.2,3 ст.214 ЦК України), звідси слідує, що сторони (як боржник, так і кредитор) мають право відмовитися від правочину за взаємною згодою. Тобто, поняття «відмови від договору» може розглядатися як відмова, яка здійснена на основі вільного волевиявлення обох сторін кредитного договору, і включається у таку підставу зміни та розірвання договору як «за взаємною згодою сторін». Одностороння відмова від дво- чи багатостороннього правочину не передбачена у ст. 214 ЦК України. У ст. 615 ЦК перелічені випадки односторонньої відмови від зобов'язання, зокрема, у разі порушення зобов'язання однією стороною, друга має право частково або в повному обсязі відмовитися від зобов'язання, якщо це встановлено договором чи законом. Одностороння відмова від зобов'язання не звільняє винну сторону від відповідальності за порушення зобов'язання.

Отже, у випадку, з кредитним договором, сторони можуть відмовитися від нього за взаємною згодою. Одностороння відмова від кредитного договору можлива у випадку, якщо сторони заздалегідь погодили таку умову при укладенні кредитного договору. Внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання частково або в повному обсязі відповідно змінюються умови зобов'язання або воно припиняється (ч. 3 ст. 615 ЦК). Дана норма відображається в спеціальних нормах, якими врегульовано відносини по кредиту, а саме, стаття 1056 ЦК надає право відмови від надання або одержання кредиту. Так, кредитодавець має право відмовитися від надання позичальникові передбаченого договором кредиту частково або в повному обсязі у разі порушення процедури визнання позичальника банкрутом або за наявності інших обставин, які явно свідчать про те, що наданий позичальникові кредит своєчасно не буде повернений. Позичальник також має право відмовитися від одержання кредиту частково або в повному обсязі, повідомивши про це кредитодавця до встановленого договором строку його надання, якщо інше не встановлено договором чи законом. Якщо позичальником буде порушено обов'язок цільового використання кредиту, встановленого договором, кредитодавець також має право відмовитися від подальшого кредитування позичальника. Одностороння відмова від договору є однією з підстав його зміни чи розірвання.

Підрозділ 2.2 «Порушення зобов'язання» присвячений аналізу визначення істотного порушення, що закріплене у ч. 2 ст. 651 ЦК України. Автор дійшов до висновку, що законодавець як підставу для розірвання кредитного договору передбачає не тільки факт порушення умов кредитного договору другою стороною, а й обов'язково наявність шкоди, завданої цим порушенням другою стороною. На думку автора, істотність порушення кредитного договору як підстава для зміни чи розірвання встановлюється судом на підставі фактичних даних через іншу оціночну категорію, а саме: «значна міра» позбавлення того, на що сторона кредитного договору розраховувала при укладенні такого договору. Значна міра такого позбавлення має бути виражена виключно об'єктивними обставинами, оцінку яким надає суд при розгляді такої категорії справ. Об'єктивні обставини на практиці можуть бути представлені невиконанням зобов'язань за договором. Зокрема, що стосується кредитного договору, такою об'єктивною обставиною може бути відмова банку у видачі грошових коштів (кредиту) за кредитним договором.

В дисертації обґрунтовується висновок про «істотність» порушення кредитного договору як однієї з підстав його зміни або розірвання в примусовому порядку (судовому), яка встановлюється через причинно-наслідковий зв'язок між порушенням права та позбавленням у «значній мірі» того, на що позичальник розраховував, укладаючи такий кредитний договір. При цьому не враховується поняття «вини» сторони, оскільки диспозиція даної норми передбачає презумпцію вини у разі істотного порушення умов кредитного договору. Правозастосовча практика ч.2 ст.651 Цивільного кодексу України є досить неоднозначною.

У *підрозділі 2.3 «Істотна зміна обставин»* особлива увага приділена автором випадку, який законодавець закріпив у статті 652 ЦК України, де визначив умови, які об'єктивно дають можливість контрагенту змінити чи розірвати кредитний договір. У судовій практиці існує безліч позовів з вимогою про зміну чи розірвання кредитного договору саме на підставі статті 652 ЦК України («...у зв'язку з істотною зміною обставин»), проте, аналізуючи практику, автор дійшов висновку, що таких підстав для зміни чи розірвання кредитного договору у більшості випадків немає. В переважній більшості випадків, суди не визнають зміну обставин, на яку посилається позивач, істотною. Так, не є істотною зміною обставин настання фінансової світової кризи, зростання курсу іноземної валюти тощо.

І саме поняття «істотна зміна обставин» є оціночною категорією. Норма абз. 2 ч. 1 ст. 652 ЦК України містить критерій, за яким зміну обставин можна визначити як істотну: обставини мають змінитися настільки, що, якби сторони могли це передбачити, вони не уклали б договір або уклали б його на інших умовах.

Розділ 3. «Правові наслідки зміни та розірвання кредитного договору» складається із 3-х підрозділів, у яких розглядаються правові наслідки зміни та розірвання кредитного договору, зокрема, зміна зобов'язання, припинення зобов'язання, а також окрема увага приділена відшкодуванню збитків.

Підрозділ 3.1 «Зміна зобов'язання» присвячений дослідженню правових наслідків, які виникають в результаті зміни кредитного договору з відповідних підстав.

Поняття зміни змісту кредитних правовідносин означає не що інше, як припинення попередніх прав та обов'язків кредитора та позичальника, і виникнення

нових. Зміна кредитного договору не завжди впливає на зміст основного кредитного зобов'язання, оскільки сторони можуть внести зміни до умов, якими встановлено додаткові зобов'язання, права і обов'язки на випадок його порушення тощо. Відповідно до п.2 ч. 1 ст. 611 ЦК України зміна умов зобов'язання визнається як правові наслідки у разі порушення зобов'язання. Тому, коли буде йти мова про зміну договору, необхідно чітко відмежовувати, чи маються на увазі наслідки порушення зобов'язання чи зміна договору. Якщо зміна договору є відповіддю на порушення умов договірної зобов'язання, то її слід розглядати як наслідки, застосовувані для захисту прав сторони, якій завдано збитки. У цьому випадку заподіяння збитків передує зміні договору. Якщо в основі зміни договору лежить вольова категорія – ініціатива однієї сторони чи угода сторін, то зміну договору слід розглядати як дію, що породжує правові наслідки, передбачені в ст. 653 ЦК України.

У підрозділі 3.2 «Припинення зобов'язання» досліджуються правові наслідки, які виникають в результаті розірвання кредитного договору.

Автор дійшов висновку, що терміни «розірвання кредитного договору» та «припинення кредитного зобов'язання» не можна розглядати як тотожні, оскільки розірвання договору не тягне негайного припинення кредитного зобов'язання. Розірвання договору припиняє його дію на майбутнє, але не скасовує факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачених для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання договору, з огляду на характер цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання. Дане положення слідує із ч.3, 4 ст. 653 ЦК України.

У підрозділі 3.3 «Відшкодування збитків» розглядається один із поширених видів цивільно-правової відповідальності у сучасній правозастосовчій судовій практиці - покладення на боржника обов'язку відшкодування завданих ним збитків через накладення грошового зобов'язання.

Автор дійшов висновку, що одночасне стягнення пені та штрафу за порушення кредитного зобов'язання можливе, і суд має з'ясувати умови кредитного договору: за які саме порушення боржником зобов'язання банк нарахував пеню, а за які — штраф; за які періоди порушення здійснені такі нарахування — і обов'язково відобразити ці юридично важливі обставини у своєму судовому рішенні.

Дисертантом досліджено питання щодо співвідношення таких понять: «непереборна сила», «форс-мажор» і «випадок». На основі аналізу національного законодавства та міжнародних нормативно-правових актів, доктринальних джерел, автор дійшов висновку, що «форс-мажорні» обставини охоплюють такі поняття як «непереборна сила» (відповідно до ст. 263 ЦК України - надзвичайна або невідворотна за даних умов подія) та «випадок». Внаслідок фінансово-економічної кризи, а також зниження соціально-економічних показників частини Східного регіону України, військової агресії, які відбуваються останнім часом на території України, більшість суб'єктів опинилися у важкому фінансовому становищі, що спричинило появу великої кількості судових позовів. Єдиним належним та достатнім документом, що підтверджує настання обставин непереборної сили (форс-мажору), що мали місце на території проведення антитерористичної операції, як підстави для звільнення від відповідальності за невиконання (неналежного

виконання) зобов'язань, є сертифікат Торгово-промислової палати України. Позивач може обґрунтовувати свої позовні вимоги лише необхідністю скасування пені та штрафів за невиконання чи неналежне виконання кредитних зобов'язань у випадку вище перелічених обставин (загроза війни, збройний конфлікт, серйозна погроза такого конфлікту, проведення антитерористичних, військових дій, які перешкоджають чи унеможливають виконання кредитного зобов'язання тощо), але це не слугує підставою для звільнення від виконання кредитного зобов'язання.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення наукового завдання й нове вирішення актуального наукового завдання: виявлено і вирішено низку теоретичних і практичних проблем доктрини цивільного права, пов'язаних із розумінням цивільно-правового регулювання зміни та розірвання кредитного договору.

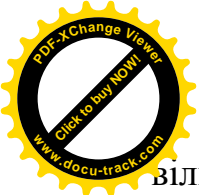
На підставі аналізу доктринальних джерел, нормативно-правових актів, вивчення і узагальнення правозастосовчої практики були сформульовані такі теоретичні і практичні висновки.

1. Аналізуючи положення нормативно-правових актів, в яких містяться визначення таких понять як «кредит», «кредитування», «кредитна операція», «кредитна діяльність», «кредитні відносини», «кредитний договір», «кредитні кошти» потрібно враховувати в якому контексті вживається та чи інша конструкція, та в якому сенсі ми її застосовуємо – в юридичному чи економічному, а також враховувати відносини, в яких оперуємо відповідним поняттям. Законодавець чіткої відповіді на це питання не надає, тому в залежності від кожної конкретної ситуації можна говорити, про «кредит» і «кредитний договір» як тотожні поняття («банківський кредит» і «кредитний договір» як зобов'язання – даний висновок можна зробити із нормативного закріплення відповідних понять), або мова може йти про «кредит» як грошові кошти або речі, визначені родовими ознаками, аванс, попередня оплата, відстрочення або розстрочення оплати товарів, робіт, послуг (комерційний кредит) – як об'єкт кредитного договору, який є зобов'язальним правовідношенням. У такому випадку поняття «кредит» та «кредитний договір» не є тотожними.

2. Диспозитивний метод (метод координації) є основоположним при регулюванні цивільно-правових відносин. Оскільки, відповідно до ст. 6 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості, то вони так само вільні за взаємною згодою змінити чи розірвати кредитний договір, якщо звісно законодавством не передбачені обмеження чи заборона такої зміни чи розірвання. При цьому важливо зберегти баланс між принципом свободи договору та стабільністю цивільного обороту.

3. Так як кредитний договір є двостороннім правочином (ч.2, 3 ст. 214, ст.1054, 1056 ЦК України), звідси слідує, що сторони (як боржник, так і кредитор) мають право відмовитися від правочину за взаємною згодою. Тобто, поняття «відмови від договору» може розглядатися як відмова, яка здійснена на основі

вільного волевиявлення обох сторін кредитного договору, і включається у підставу зміни та розірвання договору як «за взаємною згодою сторін». Аналіз положень ЦК та ГК України дає підстави для висновку, що одностороння відмова від кредитного договору можлива частково або в повному обсязі, якщо право на таку односторонню відмову сторони погодили у самому кредитному договорі при його укладенні, та у випадку порушення зобов'язання (договору) другою стороною, якщо таке право передбачено кредитним договором чи законом. Відмова однієї із сторін від виконання умов кредитного договору може бути і безпідставною, коли не було порушення другою стороною умов договору. В такому випадку інша сторона має право на звернення до суду для захисту своїх прав та інтересів. Одностороння відмова від договору є однією з підстав його зміни (у разі часткової відмови) чи розірвання (у випадку відмови в повному обсязі).

4. На думку автора, враховуючи основоположний принцип свободи договору, яким сторони керуються при укладанні договору, вони так само, мають керуватися цим принципом і при розірванні кредитного договору, який умовно можна назвати «принципом свободи розірвання кредитного договору за взаємною згодою», проте з урахуванням обов'язкових норм та загальних засад цивільного законодавства. Відповідний спосіб розірвання кредитного договору, на жаль, на практиці зустрічається дуже рідко, що негативно відображається на ефективності врегулювання кредитних відносин відповідно до основоположних засад цивільного законодавства. Такий стан зумовлений, насамперед, характером відповідних правовідносин, їх економічним змістом, необхідністю задовольнити потреби кожної із сторін, нестабільним фінансовим становищем як сторін кредитного договору, так і фінансово-правової системи загалом.

5. На практиці існує можливість розірвання кредитного договору за ініціативи третіх осіб (правонаступника – кредитора, у разі порушення боржником умов кредитного договору; поручителя, гаранта чи майнового поручителя – як боржника, наприклад, у випадку пред'явлення кредитором до поручителя вимоги повернути кредит та сплатити проценти замість боржника). Так, якщо був замінений боржник у кредитному зобов'язанні, яке було забезпечене договором поруки, і поручитель не надавав у відповідному порядку згоди на виконання обов'язків замість нового боржника, або договором поруки не було встановлено такого обов'язку, внаслідок чого порушені його права, він має право пред'явити позов до суду як з вимогою про захист свого порушеного права шляхом розірвання договору поруки та кредитного договору, якщо поручитель – єдина особа, на яку покладался такий обов'язок.

6. Кредитне зобов'язання – це правовідношення, в якому одна сторона (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти другій стороні (позичальнику) у визначеному договором порядку та розмірі, а останній – повернути кредит зі сплатою процентів. І кредитодавець (банк чи інша фінансова установа), в свою чергу, має право вимагати від позичальника виконання обов'язку, який визначений кредитним договором. Підставою виникнення кредитного зобов'язання є укладення кредитного договору.

7. Порушення кредитного зобов'язання слід розглядати як невиконання або виконання кредитодавцем та (або) позичальником з порушенням умов кредитного договору, які становлять зміст такого зобов'язання. Істотність порушення

кредитного договору як підстава для зміни чи розірвання встановлюється судом на підставі фактичних даних через іншу оціночну категорію, а саме: «значна міра» позбавлення того, на що сторона кредитного договору розраховувала при укладенні такого договору. На наш погляд, «істотність» порушення кредитного договору є однією з підстав його зміни або розірвання в примусовому порядку (судовому), яка встановлюється через причинно-наслідковий зв'язок між порушенням права та позбавленням у «значній мірі» того, на що позичальник розраховував, укладаючи такий кредитний договір. При цьому не враховується поняття «вини» сторони, оскільки диспозиція даної норми передбачає презумпцію вини у разі істотного порушення умов кредитного договору.

8. Поняття зміни змісту кредитних правовідносин означає не що інше, як припинення попередніх прав та обов'язків кредитора та позичальника, і виникнення нових. Зміна кредитного договору не завжди впливає на зміст основного кредитного зобов'язання, оскільки сторони можуть внести зміни до умов, якими встановлено додаткові зобов'язання, права і обов'язки на випадок його порушення тощо. Складність зміни правовідношення полягає у тому, що вона, на відміну від припинення правовідношення, яке за будь-яких умов означає припинення всіх прав та обов'язків суб'єктів, може відбуватися в різних формах і завжди означає збереження правовідношення з певним обсягом прав та обов'язків у його сторін.

9. Наслідки, які виникають при зміні кредитного договору умовно можна розділити на дві групи: позитивні, які передбачають юридичні наслідки таких дій, наприклад, зміну зобов'язань сторін (п.п. 1,3 ст. 653 ЦК України) та негативні, які пов'язуються із відшкодуванням збитків завданих зміною договору. Настання правових наслідків може бути обумовлено в самому кредитному договорі.

10. Кредитні зобов'язальні правовідносини мають самостійний характер і належать до грошових. У кредитних договорах, як правило, зазначається про відповідальність боржника за невиконання чи неналежне виконання зобов'язання та його обов'язок сплатити пеню і штраф, проте кредитори зазначають при цьому різні види порушення. Відповідно до ст. 549 ЦК України пеня і штраф є видами неустойки, а не окремими та самостійними видами юридичної відповідальності. Проте у межах одного виду відповідальності можуть застосовуватись різні санкції, що узгоджується зі свободою договору, встановленою ст. 627 ЦК України. Тобто, одночасне стягнення пені та штрафу за порушення кредитного зобов'язання можливе, і суду необхідно чітко з'ясувати умови кредитного договору: за які саме порушення боржником зобов'язання банк нарахував пеню, а за які — штраф; за які періоди порушення здійснені такі нарахування — і обов'язково відобразити ці юридично важливі обставини у судовому рішенні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Гриник Л.І. Зміст кредитного договору // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Юридичні науки; Вип. 2 (101). - Київ, 2015. – с. 86-89.

2. Гриник Л.І. Зміна кредитного договору у зв'язку з істотною зміною обставин // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Юридичні науки; Вип. 1 (102). - Київ, 2016. – с. 82-86.
3. Гриник Л.І. Розірвання кредитного договору та припинення кредитного зобов'язання: співвідношення понять // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2016. – Випуск 40. – Том 1. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика». – 149 с. – с. 56-62.

Статті у виданнях іноземних держав та виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз

4. Гриник Л.І. Понятіе кредитного договору // Международный научно-практический правовой журнал «Legea si viata» («Закон и жизнь»). – июль. - № 7/2. – 2015. - Республика Молдова . – с. 21-24.
5. Гриник Л.І. Джерела регулювання кредитних відносин [Електронний ресурс] / Л.І. Гриник // Електронне науково-практичне видання «Журнал східноєвропейського права» (The Journal of Eastern European Law). - № 17. - липень 2015 р. - м. Київ. – с. 88-94. – режим доступу: <http://easternlaw.com.ua>.
6. Гриник Л.І. Підстави для розірвання кредитного договору // Часопис Київського університету права / Український науково-теоретичний часопис . – Київ. – 2016 / 3. – с. 229-234.
7. Гриник Л.І. Розірвання кредитного договору та визнання його недійсним: правові наслідки // Часопис Київського університету права / Український науково-теоретичний часопис . – Київ. – 2016 / 4. – с. 212-217.

Матеріали наукових конференцій

8. Гриник Л.І. Правова природа кредитного договору // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (22 травня 2015 року) / Редкол.: д.ю.н. І.С. Грищенко (голова), к.ю.н. І.С. Сахару (відп. ред..) та ін. – К.: Прінт-Сервіс, 2015. – 575 с. - с. 191-193.
9. Гриник Л.І. Сторони кредитного договору як його істотна умова // Політико-правові реформи та становлення громадянського суспільства в Україні: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Херсон, 9 – 10 жовтня 2015 р. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – 212 с. –с. 63-66.
10. Гриник Л.І. Предмет як одна із істотних умов кредитного договору // «Верховенство права та правова держава»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 16-17 жовтня 2015 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – 244 с. - с. 85-88.
11. Гриник Л.І. Зміна кредитного зобов'язання, забезпеченого договором поруки // «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Ужгород, 19-20 лютого 2016 р. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2016. – 228 с. - с. 68-71.

12. Гриник Л.І. Форс-мажор у кредитних правовідносинах // Матвеев читання: звільнення від цивільно-правової відповідальності у сучасних реаліях. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 20 листопада 2015 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2015. – 156 с.- с. 56 – 58.
13. Гриник Л.І. Загальна характеристика підстав для зміни кредитного договору // Приватне право України і Європейська інтеграція: тенденції та перспективи. Матеріали VI Міжнародного цивілістичного форуму, Київ, 14-15 квітня 2016 року. – К.: ТОВ «Білоцерківдрук», 2016. – с. 280.- с. 125-127.
14. Гриник Л.І. Припинення та розірвання кредитного договору // Матеріали VI Всеукраїнської наукової конференції «Теорія та практика сучасної юриспруденції», - Х.: ФОП Бровін О.В., 2016. – 460 с. – с. 208-209.
15. Гриник Л.І. Наслідки зміни кредитного договору // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / Редкол.: д.ю.н. І.С. Грищенко (голова), к.ю.н. І.С. Сахарук (відп. ред..) та ін. – В 3-х томах – Том 2. – К: ВПЦ «Київський університет», 2016. – 355 с. – с.28-30.
16. Гриник Л. І. Сплата процентів як істотна умова кредитного договору // Сучасні виклики українського права в контексті європейської інтеграції: тези доповідей учасників постійно діючого наукового семінару 29 квітня 2016 р. [Текст] / за заг. ред. проф. Р. С. Мельника // Бюлетень № 1 (1) квітень 2016 р. – Київ : Центр німецького права, Рада молодих вчених юридичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, 2016. – 111 с. – с. 46-50.

АНОТАЦІЯ

Гриник Л.І. Зміна та розірвання кредитного договору. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.03 - цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. - Київ, 2017.

У дисертаційній роботі проаналізовано та надано авторське визначення поняття «зміна кредитного договору», «розірвання кредитного договору», обґрунтовано співвідношення понять «розірвання кредитного договору» та «припинення кредитного зобов'язання», визначені наслідки зміни та наслідки розірвання кредитного договору, удосконалено визначення кола істотних умов кредитного договору, класифікацію способів зміни та розірвання кредитного договору, визначення кредитного договору як юридичного факту, розуміння кредитного договору в юридичному сенсі, визначення кредитних відносин, співвідношення кредитного договору із договором позики.

Дістали подальшого розвитку положення про співвідношення кредитного договору із договором фінансового лізингу, класифікація кредитних договорів за організаційно-економічними та організаційно-правовими ознаками, положення про необхідність розмежування таких понять як «предмет кредитного договору» та «предмет кредитного зобов'язання», а також «об'єкт» та «предмет» самого кредитного зобов'язання, положення про односторонню відмову від кредитного

договору, положення про перехід прав кредитора за кредитним договором, положення про істотність порушення кредитного договору як підстави для зміни чи розірвання кредитного договору. Автором досліджено та проаналізовано практику розгляду спорів, пов'язаних із зміною та розірванням кредитних договорів.

Ключові слова: кредитний договір, зміна кредитного договору, розірвання кредитного договору, підстави зміни та розірвання кредитного договору, правові наслідки зміни та розірвання кредитного договору.

АННОТАЦІЯ

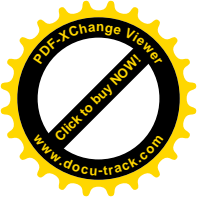
Грынык Л.И. Изменение и расторжение кредитного договора. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.03 - гражданское право и гражданский процесс; семейное право; международное частное право. - Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко Министерства образования и науки Украины. - Киев, 2017.

В диссертационной работе проанализировано и дано авторское определение понятия «изменение кредитного договора», «расторжения кредитного договора», обоснованно соотношение понятий «расторжение кредитного договора» и «прекращение кредитного обязательства», определены последствия изменения и последствия расторжения кредитного договора, усовершенствовано определение круга существенных условий кредитного договора, классификацию способов изменения и расторжения кредитного договора, определения кредитного договора как юридического факта, понимание кредитного договора в юридическом смысле, определенные кредитных отношений, соотношение кредитного договора с договором займа.

Получили дальнейшее развитие положения о соотношении кредитного договора с договором финансового лизинга, классификация кредитных договоров по организационно-экономическим и организационно-правовым признакам, положение о необходимости разграничения таких понятий как «предмет кредитного договора» и «предмет кредитного обязательства», а также «объект» и «предмет» самого кредитного обязательства, положения об одностороннем отказе от кредитного договора, положения о переходе прав кредитора по кредитному договору, положения о существенности нарушения кредитного договора как основания для изменения или расторжения кредитного договора. Автором исследована и проанализирована практика рассмотрения споров, связанных с изменением и расторжением кредитных договоров.

Ключевые слова: кредитный договор, изменение кредитного договора, расторжение кредитного договора, основания для изменения и расторжения кредитного договора, правовые последствия изменения и расторжения кредитного договора.

ANNOTATION

***L.Hrynyk* Change and termination of the credit agreement. - Manuscript.**

Thesis for obtaining a PhD degree in jurisprudence in speciality 12.00.03 – civil law and civil procedure; family law; international private law. - Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kyiv, 2017.

The thesis is devoted to analytical research the concepts of «change» and «termination» of credit agreement, the types of credit agreement, the definition of determination the place of credit agreement in the system of named contracts, studying sources of regulation of credit relations, analysis of the specifics of legal regulation of the grounds for changing and termination of a loan agreement, such as agreement of the parties, unilateral refusal, breach of obligations, essential change of circumstances. In the thesis, the author studies the legal consequences of changing and terminating a loan agreement, such as a change of obligation, termination of an obligation and indemnity damages.

In the thesis the author analyzed and introduced definition «change of the credit agreement», «termination of the credit agreement», substantiated the relation between the concept of «termination of the credit agreement» and «termination of credit obligations», determined the consequences of the change and the consequences of termination of a loan agreement, improved the definition of the essential conditions of the loan agreement, the classification of methods to change and termination of the credit agreement, identified the loan agreement as a legal fact, the concept of the credit agreement in a legal sense, definition of credit relations, comparison of a loan agreement with a loan agreement.

Get further development the position on the ratio of the loan agreement with the contract of financial leasing, classification of credit agreements on the organizational and economic, organizational and legal grounds, the provision on the need to delimit such concepts as «the subject of a loan agreement» and «the subject of a credit obligation» and «object» and «subject» of the loan obligations, unilateral refusal of the loan agreement, the provision on the transfer of creditor rights under a loan agreement, the provision on the materiality of a breach of a loan agreement as the basis for changing or termination of a loan agreement. The author investigates and analyzes the practice of reviewing disputes related to the change and termination of loan agreements.

The classification of ways to change and terminate a loan agreement is improved on: 1) non-jurisdictional (agreement of the parties; unilateral refusal of the loan agreement, if such the right is inserted by contract or by law); and 2) jurisdictional (the change and termination of the contract by a court decision at the request of one of the parties in the case: a) a material breach of contract by the other party; b) in the case of a significant change in circumstances, provided that the parties indicated them at the conclusion of the contract, with the consent of the parties, unless otherwise provided by contract or follows from the essence of commitment, or at the request of an interested party in the presence of both conditions foreseen in p. 2, Art. 652 of the Civil Code of Ukraine).

Keywords: credit agreement, change of credit agreement, termination of credit agreement, grounds for changing and termination of the credit agreement, legal consequences of change and termination of a credit agreement.